

"שלמים מציון"

דברי תורה בפרשת השבוע בהלכה ובאגדה מתורתו של מורנו ורבנו
הגאון הגדול רבי שלום בן ציון פלמן זצוק"ל
פרישת לך לך

"ואעשך לגוי גדול והיה ברכה - בך חותמין - ובדין הזכרת שם ומלכות בברכה"

"ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה". (פרק י"ב פסוק ב').

לברכות שהרי כל הברכות שם נחשבות ברכה הסמוכה לחברתה שאינה פותחת בברוך לכן בזה לא מזכירים מלכות. וכן נפסק להלכה ברמב"ם.

אמנם לגבי ברכת אבות - הברכה הראשונה של שמונה עשרה, שהיא פותחת בברוך ומסיימת בברוך, בזה קשה למה אין בה הזכרת מלכות. וכל התירוץ שתיירץ התוס' שברכות שמונה עשרה הם ברכה הסמוכה לחברתה שאינה פותחת בברוך ולא שייך להזכיר בה מלכות, שייך בכל ברכות שמונה עשרה חוץ מהברכה הראשונה, אבל הברכה הראשונה שאינה נחשבת כברכה הסמוכה לחברתה ופותחת וחותרמת בברוך, קשה למה אין הזכרת מלכות. ולזה כתב התוס' לתרץ, דכיון שמזכירים בברכה הזו "אלוקי אברהם", הרי זה נחשב כמו מלכות, דכיון שאברהם אבינו המליך את הקב"ה על כל העולם שהודיע מלכותו, ממילא הזכרת שמו הרי היא כהזכרת מלכות.

מבואר בדברי התוס' דבר חידוש שאצל אברהם אבינו התחדש דבר חדש שאין בכל האבות, והוא שהזכרת שמו של אברהם אבינו לבדו נחשבת כהזכרת מלכות כיון שהוא הודיע והמליך את הקב"ה על כל העולם, ממילא הזכרת שמו לבדו כבר מוגדרת כהזכרת מלכות.

והנה כל ברכה שאין בה הזכרת מלכות אינה ברכה, וא"כ כאשר מזכירים בברכה "אלוקי אברהם" זה מחשיב את הברכה לברכה, דכיון שאין בברכת אבות הזכרה של מלכות אלא רק במילים הללו, ממילא יוצא שהמילים הללו הם עושות את הברכה לברכה.

ואעשך לגוי גדול - והיה ברכה

ומעתה לפי זה יש לבאר את הדרשה של הפסוק "והיה ברכה" שזה הולך על אברהם אבינו באופן נפלא, שבתחילה נאמר לו "ואעשך לגוי גדול" שיזכירו את שמו בתפילה ויאמרו "אלוקי אברהם", אבל עדיין לא נאמר לו בזה שהזכרת שמו תחשב כהזכרת מלכות, אלא זה יהיה כמו כל הזכרת האבות שאין זה נחשב כמלכות. ולזה בה הפסוק ומוסיף "והיה ברכה", לומר שהזכרת שמו של אברהם אבינו לא תהיה רק כהזכרה בעלמא, אלא ההזכרה הזו תהא בגדר של "והיה ברכה" שיחשב כהזכרת מלכות שהיא הנותנת לברכה שם ותוקף של ברכה. ובאמת כיון בזה לדברי החיד"א בספרו "פני דוד" עה"ת בפרשת לך לך, שכתב כדברים הללו, וע"ש.

ופרש"י, דבר אחר, ואעשך לגוי גדול - זהו שאומרים אלוקי אברהם, ואברכך - זהו שאומרים אלוקי יצחק, ואגדלה שמך - זהו שאומרים אלוקי יעקב. יכול יהיו חותמין בכלן, תלמוד לומר והיה ברכה - בך חותמין ולא בהם. מבואר שאצל אברהם אבינו התחדש תוספת ברכה יותר מכל האבות, שאע"פ שבתחילה כבר נאמר לו "ואעשך לגוי גדול" שיזכירו את שמו בתפילה ויאמרו "אלוקי אברהם", מ"מ עוד נאמרה לו תוספת של ברכה "והיה ברכה", שלא די בזה אלא גם יחתמו בו בתפילה ויאמרו "ברוך אתה ה' מגן אברהם".

שמעתי מהגאון רבי ברוך שמעון סולמון זצ"ל רבה של פתח תקווה, לבאר עוד ביאור נפלא לפי דעת התוס' בדרש הפסוק "והיה ברכה", בגדר התוספת ברכה שנוספה בזה לאברהם אבינו יותר על כל האבות. דהנה בגמ' בברכות (דף מ' ב') איתא, "גופא, אמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה, ורבי יוחנן אמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה וכו'".

מבואר בגמ' דדעת רב שבשביל לצאת בברכה ידי חובה חייבים להזכיר בה הזכרת ה', וברכה שאין בה הזכרת ה' בפתיחה או בחתימה אינה נחשבת לברכה. ורבי יוחנן מוסיף שצריך גם להזכיר מלכות דהיינו "מלך העולם", ואם בירך ולא הזכיר בברכה מלכות אינו יוצא ידי חובה. ולהלכה נפסק ברמב"ם (הלכות ברכות פרק א' הלכה ה') ובשו"ע (סימן רי"ד סעיף א') כרב ורבי יוחנן, שכל ברכה שאין בה הזכרת ה' ומלכות אינה ברכה, ואם דלג בברכה שם או מלכות צריך לחזור ולברך.

הזכרת מלכות בברכות שמונה עשרה ובברכת אבות

ובתוס' (ד"ה אמר אביי) מביא שהרי"ף ור"י פסקו כרבי יוחנן שצריך להזכיר בברכה גם מלכות, וכתב "ולכך היה אומר ר"י שאם היה מדלג מלכות של ברכת המוציא שצריך לחזור ולברך וכו'. וברכות של שמונה עשרה אין בהן מלכות דאינן באין בפתיחה ובחתימה אין שייך מלכות, אבל אלוקי אברהם הוי כמו מלכות דאברהם אבינו המליך הקב"ה על כל העולם שהודיע מלכותו וכו'". מבואר בתוס' שכל הדין שצריך להזכיר בברכה גם מלכות זהו דווקא בברכה שבאה בפתיחה וחתימה, אבל ברכה שבאה רק בחתימה ובלי פתיחה לא שייך להזכיר בה מלכות, ובזה הברכה נחשבת כברכה גם בלא מלכות. ולכן כותב התוס' שבברכות של שמונה עשרה לא מזכירים מלכות שכיון שאין פתיחה

*

הא-ל הגדול חשוב כהזכרת מלכות

החיד"א מביא בשם בעל התוספות יום טוב, שביאר לפי דברי הרא"ש את הפסוקים שאומרים באשרי יושבי ביתך, "ארוממך אלוקי המלך ואברכה שמך לעולם ועד. בכל יום אברכך ואהללה שמך לעולם ועד. גדול ה' ומהולל מאוד ולגדולתו אין חקר". בתחילה דוד המלך מתחיל ואומר לגבי כל הברכות שצריך להזכיר בהם שם ומלכות, וכך הוא אומר, "ארוממך - כאשר אני בא לרומם ולברך את שם ה', בשביל שהברכה תחשב לברכה אני מזכיר בה שם ומלכות, וזהו **אלוקי המלך** - מלכות, שאומרים "מלך העולם", **ואברכה שמך** - זהו הזכרת שם ה'

הנה בעיקר קושית התוס' למה לא מוזכר מלכות בברכת אבות שבשמונה עשרה, ברא"ש בברכות (אות כ"ג) מיישב באופן אחר, וכך כתב "וברכה ראשונה של שמונה עשרה, כיון דאית בה הא-ל הגדול הוא חשוב כמו מלכות". מבואר בדבריו שבשביל להזכיר בברכה מלכות, לא צריך להזכיר דווקא את המילים "מלך העולם", אלא גם כאשר מזכירים ענינים אחרים שמשמעותם הוא מלכות נחשב הדבר להזכרת מלכות בברכה ויוצאים בזה ידי חובה. ולכן בברכת אבות שאומרים "הא-ל הגדול", הרי זה נחשב כהזכרת מלכות בברכה.

הנה לדברי הרא"ש שהמילים הא-ל הגדול נחשבים כמו הזכרת מלכות, אפשר לבאר עוד פסוק בתהילים (פרק ק"ד) שכתוב "ברכי נפשי את ה', ה' אלוקי גדלת מאוד הוד והדר לבשת". וי"ל "ברכי נפשי את ה' - כאשר אדם בא לברך את ה', הרי בשביל שהברכה תחשב לברכה צריך להזכיר בה שם ומלכות, וממילא ממשיך הפסוק ואומר מהי צורת הברכה, ה' אלוקי - שמזכיר בה הזכרת ה', וגם גדלת מאוד - שזהו מלכות. וכך הברכה נחשבת לברכה שאפשר לצאת בה ידי חובה".

בברכה. וכך הברכה נחשבת לברכה אמיתית ונצחית שקיימת לעולם ועד". ומעתה הפסוק ממשיך לבאר איך יוצאים ידי חובה בברכת אבות שאומרים בכל יום, הרי שם לא מוזכר מלכות. ועל זה הוא אומר "בכל יום אברכך - בכל יום אני מברך את ברכת אבות, ובברכה הזו רק, ואהללה שמך לעולם ועד - שאני רק מזכיר בה את שמך - שם ה' ואילו מלכות איני מזכיר בה, ואיך היא נחשבת לברכה. לזה בא הפסוק הבא ליישב ואומר, גדול ה' ומהולל מאוד ולגדולתו אין חקר - שבברכה הזו מזכירים הא-ל הגדול, שהוא גם נחשב כמו מלכות וממילא מכח זה הברכה היא ברכה שיש בה הזכרת שם ומלכות".

"חייב תשלומים בנזקי וגזילת קטן - על האב - ועל הקטן כשיגדיל"

"ויהי ריב בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט, והכנעני והפרזי אז יושב בארץ". (פרק י"ג פסוק ז')

ואמתו שהזיקו. והסברה שהגמ' אומרת שמא יקניטנו אביו וילך וידליק גדישו של חברו, לא שייכת בבנו קטן, שזה שייך דווקא בגדול שהוא בר דעת ויש לחוש שמא יבוא להתנקם ברבו, אבל בקטן שאין בו דעת אין את החשש הזה, וממילא היה צריך להיות שאביו חייב לשלם על נזקיו.

ופרש"י, ויהי ריב, לפי שהיו רועים של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות אחרים, ורועי אברם מוכיחים אותם על הגזל, והם אומרים ניתנה הארץ לאברם ולו אין יורש, ולוט יורשו ואין זה גזל, והכתוב אומר והכנעני והפרזי אז יושב בארץ ולא זכה בה אברם עדיין.

אמנם באמת לא מצינו בשום מקום שהאב חייב לשלם את נזקי בנו הקטן, וי"ל שכל מה שאדם חייב לשלם את נזקי שורו וחמורו וכן מעיקר הדין היה צריך לשלם נזקי עבדו ואמתו, זהו דווקא בהם שהם ממונו ואדם חייב לשלם נזקי ממונו, אבל בנו של אדם אינם מוגדרים כממונו ולכן אין על האב שום חוב חייב לשלם את נזקי בניו הקטנים.

הנה במשנה במסכת ידים (פרק ד' משנה ז') איתא, "אומרים צדוקין, קובלין אנו עליכם פרושים, שאתם אומרים שורי וחמורי שהזיקו חייבין ועבדי ואמתי שהזיקו פטורין, מה אם שורי וחמורי שאיני חייב בהם מצוות הרי אני חייב בנזקן עבדי ואמתי שאני חייב בהן מצוות אינו דין שאהא חייב בנזקן. אמרו להם, לא אם אמרתם בשורי וחמורי שאין בהם דעת, תאמרו בעבדי ובאמתי שיש בהם דעת שאם אקניטם ילך וידליק גדישו של אחר ואהא חייב לשלם".

ואע"פ שמצינו ברמב"ם שכתב שבניו של אדם הרי הם כקניינו, שכתב בהלכות תשובה (פרק ו' הלכה א') "יש חטא שהדין נותן שנפרעים ממנו על חטאו בעולם הזה בגופו או בממונו או בבניו הקטנים שבניו של אדם הקטנים שאין בהם דעת ולא הגיעו לכלל מצות כקניינו הן וכתוב איש בחטאו ימות עד שיעשה איש". ולכאורה אם הבנים הקטנים נחשבים כקניינו של האב ואם האב חוטא הם נענשים בעווננו, רואים מזה שהם מוגדרים כממונו, וא"כ היה צריך להיות שהאב יתחייב בנזקי בניו הקטנים.

ובגמ' בבבא קמא (דף ד' א') מובאים דברי המשנה הללו שהאדון פטור מלשלם על נזקי עבדו ואמתו, שאם יהא חייב לשלם יש לחוש שמא יקניטנו רבו וילך וידליק גדישו של חברו ונמצא זה מחייב את רבו מאה מנה בכל יום. מבואר בזה שמעיקר הדין היינו צריכים לדרן ולומר שאם העבד או האמה מזיקים, האדון צריך לשלם, אלא שמסבא אנו פוסקים שאי אפשר לחייב את האדון בתשלומים, שלא יתכן שבכל פעם שיקניטנו רבו ילך וידליק את גדישו של חברו ויחייב את רבו לשלם.

אם האב חייב לשלם נזקי בנו קטן

ונראה דהרמב"ם דקדק בלשונו וכתב "שבניו של אדם הקטנים וכו' כקניינו הן", ומדוייק בלשונו שהבנים הם רק "כקניינו", ולא ממש "קניינו". שבאמת לגבי דיני ממונות הבנים אינם ממונו של האב כלל וכלל, ולכן לגבי נזקי הבנים הקטנים האב אינו חייב לשלם את נזקהם. אלא שלגבי דיני שמים, כדי לכפר על העוונות של האב דנים את הבנים הקטנים כקניינו, והעונש שאדם נענש בבניו הקטנים נחשב כעונש לאב ובזה מתכפר לו עווננו.

והנה יש לדרן בקטן שהזיק, האם אביו חייב לשלם את נזקיו או לא, דהנה בגמ' מבואר שבעבד ואמה היה צריך להיות הדין שהאדון חייב לשלם את נזקהם, אלא שיש סברא שאינו משלם שמא יקניטנו רבו וילך וידליק גדישו של חברו. ולפי זה יש לדרן ולומר שגם בכן קטן שהזיק אביו יתחייב לשלם את נזקהם, שהאב הוא הבעלים על הבן וממילא צריך להיות שהוא האחראי על נזקיו ואם הזיק יתחייב לשלם כדין עבדו

*

קטן שהזיק והגדיל אם מחוייב לשלם את נזקיו

דמי החוב שהזיקו מכח שריפת השטר, או שכיון שבעצם השטר השריפה היא שריפת נייר בעלמא אי אפשר לחייב את דמי החוב. ומובא בגמ' שהנידון בזה תלוי אם דיינינן דינא דגרמי, דמאן דדאין דינא דגרמי יכול לחייב את השורף לשלם את כל דמי החוב שבשטר.

אמנם יש להסתפק בקטן שהזיק אם כשהגדיל חייב לשלם או לא. והנידון בזה הוא אם מעשה הקטן כלפי עצמו מוגדר כמעשה הזק, אלא שהוא עצמו כל זמן שהוא קטן אין לו נכסים ואין לו במה לשלם, וממילא כשיגדיל צריך להיות שיתחייב לשלם. או כיון שקטן אין לו דעת, ממילא גם כלפי עצמו אין מעשה ההזק מתייחס אליו כמעשה הזק שלו, ואינו נחשב כאחראי למעשיו של אותם השנים וא"כ אין לו שום חוב לשלם את נזקיו כשיגדל.

כפייה רפרם לרב אשי

ואיתא בגמ', "הוה עובדא וכפייה רפרם לרב אשי, ואגבי ביה כי כשורא לצלמא". ופרש"י, ואכפייה רפרם לרב אשי, ששרף שטר חברו בילדותו. ואגבי מיניה, גוביינא מעליא כל מה שכתוב בשטר. כי כשורא לצלמא, פרועון גמור מן העידית כקורה זו הנבחרת משאר קורות לתקן בה צורה ודיוקנאות.

ולכאורה אפשר להביא מהגמ' בבבא קמא (דף צ"ח ב') שהגמ' דנה לגבי השורף שטרותיו של חברו אם הוא חייב או פטור, שבעצם הנייר של השטר אין בו שום שוויות, ועיקר ההזק הוא שע"י שריפת השטר המלווה מפסיד את החוב, והנידון הוא האם יכול לתבוע את השורף את

וכו' נידון תביעה מה שהזיק בעודו קטן, נראה דעת הגהות אשר"י פרק החובל דקטן שהזיק חייב לשלם כשהגדיל. דעת יחידיאי היא. וכן כתב להדיא במשנה למלך (פ"ד מהלכות מלוה הי"ד, ד"ה והיכא שהקטנים וכו') וברור".

ולגבי הראיה של ההגהות אשרי מדברי רש"י בבבא קמא, שרפרם חייב את רב אשי לשלם על הזק שעשה בילדותו. כתב הט"ז שאין ראייה מזה, דבאמת רב אשי שרף את השטרות כשהיה כבר גדול, ועיקר כוונת רש"י היא לומר שרב אשי עשה את המעשה לפני שהיה תלמיד חכם אלא שהיה עדיין ילד ורך בשנים, אבל באמת לא אז קטן. וז"ל: "צריך לומר דעכ"פ לא היה קטן אלא ילד בשנים, ובא רש"י להתנצל את רב אשי שלא עשה מעשה כזה אלא בילדותו ולא בהיותו תלמיד חכם וכו'".

ובפתחי תשובה (סק"ב) מביא מתשובת שבות יעקב שנוקט שהקטן פטור מלשלם ואפילו מדין לצאת ידי שמים אינו חייב לשלם את הכל, אלא יכול לקבל עליו לשלם איזה דבר לתשובה, והמוחל לא יהיה אכזרי ויפויס במה דיפייס משום תקנת השבים כאלו שרוצים לצאת ידי שמים. ובספר חסידים סי' תרצ"ב משמע שחייב לשלם הכל כשהגדיל, ואולי ממידת חסידות קאמר, או שהיה ממון הגניבה תחת ידו. וע"ש בדבריו.

והנה לשון רש"י הוא שרב אשי שרף את השטר בילדותו, ולכאורה איך רפרם חייב את רב אשי על מעשיו שעשה בילדותו, הרי קטן שהזיק פטור. ואפילו אם הוא סובר דיינינו דינא דגרמי עדיין היה צריך להיות שרב אשי פטור כיון שעשה את המעשה הזה בילדותו.

אלא מדוייק מזה שקטן שהזיק, כשיגדיל חייב לשלם את ההזק שעשה בקטנותו. ובהגהות אשרי בבבא קמא בהחובל (אות ט' ברא"ש), נקט למעשה מדברי רש"י הללו שקטן שהזיק חייב לשלם את הזקותיו כשיגדיל. וז"ל: "מיהו קטן חייב לשלם כשיגדיל, וכן פרש"י לקמן בהגוזל עצים כפייה רפרם לרב אשי ששרף שטר חבירו בילדותו ואגבי מיניה גוביינא מעלייתא וכו'".

פטור כשיגדיל

אמנם באמת למעשה השו"ע (חו"מ סימן שמ"ט סעיף ג') כתב שהקטן פטור אף לאחר שיגדיל, וז"ל: "קטן שגנב מחזירין קרן לבעלים אם הוא בעין, ואם אינו בעין פטור אף לאחר שיגדיל". והשו"ע מדבר לענין גניבה, ופשוט דהוא הדין גם לענין נזיקין שאין שום חילוק ביניהם.

ובתשובות רעק"א (קמא, סימן קמ"ז) כותב, שלמעשה דעת ההגהות אשרי היא יחידאה ואין הלכה כמותו, וז"ל: "ומה שכתב כבוד חותני

*

ילדים ששחקו בכדור ופגע לאחד בפניו ושברו לו את המשקפיים

הרבים, זה בא בחביתו וזה בקורתו, נשברה כדו של זה בקורתו של זה פטור, שלזה רשות להלך ולזה רשות להלך. ולפי זה יש לדון ולומר שהמשחקים בכדור, עצם המשחק בזה אינו מעשה המזיק, אלא הוא מעשה שאין בו שום הזק ויש התר לשחק בו, ובמעשה של זריקת הכדור במשחק בדרך כלל אין חשש שמא אחד ישבור לחברו את משקפיו. ואם אחד חושש שמשקפיו יישברו תוך כדי המשחק, הרי הוא מוריד אותם בשעת המשחק. הכדור במשחק מוגדרת כמעשה הנעשה ברשות, ולא הוי ליה לעיוני שמא חברו ינוק מזה, וא"כ יש לפטור את הזורק מלשלם את ההזק של המשקפיים השבורות.

מעשה בילדים מעל גיל בר מצווה ששיחקו בכדור, ואחד מהילדים העיף את הכדור אל חברו. החבר לא הצליח לתפוס את הכדור, וזה פגע לו בפנים ונשברו לו המשקפיים.

ויש לדון האם הילד שזרק את הכדור חייב לשלם לחברו את המשקפיים שנשברו, והנה זה וודאי שהזורק לא כיוון לשבור לחברו את המשקפיים, אלא כך הוא דרכו של המשחק שכל אחד זורק את הכדור אל השני, וממילא המעשה של זריקת הכדור אי אפשר להחשיבו כמעשה המזיק כיון שכך הוא צורת המשחק. אלא שמצד אחד אדם המזיק חייב בין באונס ובין בשוגג, וא"כ אע"פ שהזורק לא כיוון להזיק הרי הוא צריך להתחייב על ההזק שעשה.

אמנם מצד שני בגמ' בבבא קמא (דף ל"ב א') איתא שכאשר אדם עושה מעשה ברשות, שיש לו רשות לעשות את המעשה הזה, והמעשה מצד עצמו אינו מעשה המזיק, ולא היה צריך לחשוש שמא יש כאן אחד שיכול להנזק ממעשיו, הרי הוא פטור. ובזה לא נאמר הכלל שאדם המזיק חייב אפילו באונס, שכל זה דווקא כשעושה מעשה המזיק, אבל כשהמעשה מצד עצמו אינו מעשה המזיק, ולא היה צריך לעיין ולחשוש שמא ייצא מזה הזק פטור. ולכן איתא בגמ' שנים שהיו מהלכים ברשות

"זהירות מגזל"

"ויהי ריב בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט, והכנעני והפרזי או יושב בארץ". (פרק י"ג פסוק ז')

בספר שיחות החפץ חיים (עמוד קכ"ז) מסופר "בשנת תרע"ח בשבת שבע ברכות של נכדו הרה"ג וכו' ישבו בשבת מסובין הרבה גדולי ישראל, וכל אחד אמר דברי תורה. והחפץ חיים אשר דרכו היה להטיף דברי תורה כמעין המתגבר, לא חפץ להגיד. ולא הועילו כל הבקשות שיגיד דבר מה, והסיבה לזה לא ידענו. אך פעם אחת אחר תפילת המנחה בביתו דיבר לפנינו אודות גזל אשר חז"ל אמרו רובן בגזל, וביאר בזה הרבה ענינים איך שהאדם צריך להיות זהיר בזה מאוד וכו'. ולבסוף דיבר אודות הזהירות מגזל כבוד חברו, ואמר בחתונה לא דברתי, והסיבה לכך כי היו שם הרבה שדברו, וכל אחד הרי רוצה שדבריו ימצאו תן, ולכן לא דברתי. כשאני רוצה לדבר אני אוסף את העולם ומדבר, אבל אז בחתונה כשהשני מדבר הרי זה מה שהגמרא אומרת שבת של רבי אלעזר בן עזריה היתה. אם אני אדבר יותר טוב מהשני הרי אני גזול מהשני כבוד, ולדבר יותר גרוע מהשני הרי אינני מחוייב..."

ופרש"י, ויהי ריב, לפי שהיו רועים של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות אחרים, ורועי אברם מוכיחים אותם על הגזל, והם אומרים ניתנה הארץ לאברם ולו אין יורש, ולוט יורשו ואין זה גזל, והכתוב אומר והכנעני והפרזי או יושב בארץ ולא זכה בה אברם עדיין. הנה בענין הזהירות מגזל כתב הרמב"ן בבבא בתרא (דף כ"ו א'), "ומצווה להרחיק את עצמו אפילו להפסיד כל מה שיש לו ולא יפסיד חברו פרוטה". בספר חזון איש בדורותיו (עמוד רל"ט), מספר שלפני שהחזון איש הגיע לארץ, היתה לאשתו חנות שממנה התפרנסו. וכתב "פעם אחת פרץ דין ודברים בין זוגתו של החזון"א לבין סוחר פלוני בדיני ממונות, אמר האיש אקבל פסק דינו של בעלך היושב בבית המדרש, נאמן הוא עלי. הלכו והציעו לפניו את טענותיהם. הוא הקשיב לדברים שקל בפלס ההלכה, ולבסוף פסק לטובת הסוחר, ולרעת זוגתו. כשהבחין בתרעומתה, הגיב ואמר "אמרי נא, מה ערך יש לחיי אדם אם פוגעים בפרוטה של הזולת".

ניתן להשיג את העלון בכל שבוע בטלפון 0527120854 או במייל 7120854@gmail.com

רבן של ישראל רבי אברהם ישעיהו קרליץ זצוק"ל – מרן החזון איש – נלב"ע ט"ו מרחשוון תשי"ד

וממחשבה למעשה, האם ובנה נסעו מיד לבני ברק, ועלו ובאו לביתו של ראש הישיבה ר' דוד. ר' דוד שמח מאוד לקראתם וקיבלם במאור פנים. האמא מספרת לר' דוד את המטרה שלשמה הגיעו אליו, שהחזון"א רוצה שבנה יבוא ביום ראשון ללמוד בישיבה. ר' דוד שומע, מבין את הבעיות שבדבר, אבל מיד מגיב ואומר, "גו, הער איזו הברנביצר בוחר (הוא הרי בחור מברנוביץ), ולזה יש דין אחר". כלומר שעליו לא חלים כל הכללים המבוקבלים.

ר' דוד מדבר עימו בלימוד, ומיד מקבלו לישיבה ליום ראשון הקרוב. ויש לציין שבדרך כלל לא היתה כזאת מציאות שבחור התקבל לישיבה ללא הסכמתו של הרב מפוניבז', ורק לעיתים נדירות כאשר שהה הרב בחוץ לארץ, קיבלו בחורים גם ללא אישורו של הרב, אבל גם זה היה נדיר. ואילו כאן ר' דוד קיבלו מיד לישיבה, עוד לפני שדיבר על זה עם הרב.

ביום שישי אחר הצהריים נודע לראש הישיבה שבה למד עד עתה בתל אביב, כי תלמידו המובהר הבחור בן ציון פלמן עזב את ישיבתו ביום ראשון הקרוב והולך ללמוד בישיבת פוניבז'. מיד הוזרו לבית הוריו לדבר עם אביו ואמו כדי לשכנע אותם להשאיר את בנם בישיבה, באומרו שבחור כמו בנם הוא דמות שמשיפיעה על כל בני הישיבה, לאות ולדוגמה של שקידת התורה היראת שמים, וחשוב מאוד שישאיר בישיבתו לפחות עד סוף זמן קיץ.

בנם המדובר, שהה באותו הזמן בבית בחדר הסמוך, וכאשר שמע את תוכן השיחה, נכנס לחדר והתנצל על כך שהוא מתערב, ואמר "כל הדיבורים הללו שייכים רק אילולי החזון"א היה אומר את דברו, ועתה כשהחזון"א אמר לי שמקומי הוא בישיבת פוניבז' הרי אין כבר על מה לדבר".

כאשר ראש הישיבה שמע שהבחור סמוך ובטוח על מאמרו של הצדיק, פנה אל תלמידו ואמר "אני מבין אותך, אבל אני רוצה שגם כאשר תלמד בישיבת פוניבז' אל תשכח אותי". וכאן הוציא מכיסו תמונה שלו, ומסרה לתלמידו שיהא לו למזכרת, ונפרד ממנו בברכה.

אתא ובא יום הראשון, ובפתחה של הישיבה הגדולה המלאה באריות שבחבורה, אלו שצמחו וגדלו ברבבות השנים לגדולי ישראל, נכנס לו בחור צעיר בחשש מה, כאשר בא עתה לבדו ללא חברים נוספים.

כשנכנס ניגש אליו מיד מרן הגאון רבי יעקב אדלשטיין שליט"א, שהיה באותם ימים מהבחורים המבוגרים והמובחרים שבישיבה, שאל בשלומו ודאג לו לכל מחסורו. לימים סיפר רבנו, שהוא חב הכרת הטוב להגר"י אדלשטיין שליט"א, שכאשר נכנס לישיבה קיבלו במאור פנים, ודאג לו לכל צרכיו. ומכאן התחיל פרק חדש בחייו, בלימוד יסודי ומעמיק עם החברותות, תוך כדי שמיעת השיעורים של מרנן ורבנן ראשי הישיבה. ועל כל סברא וסברא היו חוזרים ושבים וחוזרים עד שכל הפרטים היו ברורים ומאירים.

וכאשר למדו מסכת יבמות החורף תשי"א, כמעט מידי יום ביומו היה יורד יחד עם החברותא הגרי"צ יוסבלום שליט"א לעבר ביתו של החזון"א, לדבר עימו על הסוגיות הנלמדות, והחזון"א שדלתו היתה פתוחה לפני כל צורבי התורה, פתח להם את דלתו במאור פנים, וליבן עימם את נבכי הסוגיות שבמסכת בבביות ובבביות.

בתחילת זמן קיץ תשי"א כשנכנס אל החזון"א, פנה החזון"א בחיבה אל תלמידו הצעיר שכה דבק בו, כממתיק סוד, ואומר לו "אתה צריך להיות תלמיד חכם גדול – זה היעוד שלך, בא ואלמדך דרך בלימוד שבה תוכל לעלות מעלה". והחזון"א מתחיל לפרט, עתה לומדים בישיבה מסכת נדרים, בהתחלה תלמד את הסוגיא רק גמרא עם ר"ן, בלא שום מפרשים ראשונים או אחרונים, תחזור על הסוגיא שוב ושוב כ-10 פעמים, עד שתראה שכל פרטי הסוגיא ברורים לך היטב היטב. כך תעשה כל השבוע, וביום שישי תבוא אלי, ואראה לך איך ללמוד הלאה. "ולא אחר הנער לעשות את כל הדבר הזה", וביום שישי נכנס אל הקודש, ללמוד ולהתלמד. כאשר נכנס אל חדרו של החזון"א, קם החזון"א מכסאו, הוציא מהארון גמרא מסכת נדרים, ואמר "בוחרל בא שב לידך". הבחור בן ציון היה מזדרז ויושב ליד רבו. החזון"א פותח את הגמרא, שם את ידו על כתפו של הבחור, ואומר "בוחרל בא ונלמד יחד".

הבחור מתחיל לקרוא את הגמרא עם הר"ן, וכאשר קרא את ההווה אמינא של הגמרא, עצר אותו החזון"א והתחיל להדגיש ולבאר בנעימות ובניגון את הסברא שסוברת הגמרא בהו"א. אח"כ כשהגיעו למסקנה, חזר החזון"א והסביר מה סוברת עתה הגמרא, ומה שונה הסברא הזו מההו"א. וכל זה מתוך בהירות ומתיקות עצומה. וכשסיימו ללמוד, אומר החזון"א "אתה שומע בן ציון, כך תלמד, ורק כך תלמדו". כך חזר הדבר ונשנה כמחצית השנה, במשך כל זמן קיץ של אותה שנה, שנת תשי"א.

כאשר סיפר רבנו את הסיפור הזה, שנים רבות לאחר מכן, אמר "החזון"א למד בהתלהבות עצומה, בניגון ובנעימות גדולה. ואני הרגשתי באותו זמן בחוש שקורה לי משהו, בכל מילה שיצאה מפיו של החזון"א הרגשתי כעין מעמד מתן תורה שנאמר בו "אם יוספים אנהנו לשמוע את קול ה' אלוקינו עוד ומתנו". ומאותו לימוד קיבלתי גישמאק בלימוד שלא היה זכור לי עד אותו יום. החזון"א פשוט כישף אותי לתורה".

יש לציין כי רבנו ברוב ענותנותו מעולם לא סיפר את העובדה הזו לאיש, ועתה נודע הסיפור מהגר"מ קפלן שליט"א – אחד מהחברותות של רבנו, שבהודמנות נדירה כאשר דברו על מעלת התמדת התורה, סיפר לו את המעשה הזה. וכשסיים הפטיר ואמר, "דע לך כי אתה הראשון בעולם ששומע את הסיפור הזה, וכנראה גם האחרון". ולא פלא שכאשר ידידו של רבנו מנוער, הגר"ד פרידמן שליט"א שאלו פעם בבחרותו, איך זכית לכוז התמדה נוראית שלא רואים אותה אצל שאר הבחורים. השיב לו בפשטות "החזון"א בנה אותי".

מרן החזון איש זצ"ל "איש אלוקים קדוש הוא", כל התורה היתה חקוקה על לוח לבו הטהור, וכל רו לא אניס ליה – בגלוי ובסתר.

הוא האיש ששתלו הקב"ה בדורו, ללמד דעת את בני ישראל, את המעשה אשר יעשו, ואת הדרך אשר ילכו בה. "חזון ישעיהו אשר חזה על יהודה וירושלים", החזון איש חזה את חזיונו, ראה בעיני רוחו, את אלו שנשלחו לעולם להאיר מאורם ומנמימיותם, ואתם גידלו ורומם. וכאשר ישא האומן את הזינג – כך החזון"א השגיח עליהם, כבבת עינו, שיעלו ויתעלו מעלה מעלה בכל מידה נכונה, עד שאכן גדלו ואורם האיר למרחקים.

אחד מאלו שהחזון"א צפה וחזה עליהם את עתידם היה רבנו זצ"ל, עוד בעודו ילד לפני בר מצווה, היה מרבה לנסוע לעיתים קרובות מבית הוריו שבתל אביב, לביתו של החזון"א בבני ברק, לשאול את שאלותיו וספקותיו בהלכה ובהנהגה. והחזון"א במאור פנים השיבו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, וקירבו עד למאוד.

באמצע חודש אייר של שנת תשי"ב, כאשר רבנו היה בגיל 14 הגיע לבית החזון"א עם קבוצה של ילדים מתל אביב להתברך מפיו. היה זה כאשר למד בישיבה בתל אביב ליד בית הוריו. ובאותה תקופה הקימו ראשי "צא"י" ארגון ארצי שנקרא בשם "הנוער האגודתי", שמטרתו היתה לקבץ את הילדים שבערי הארץ בומני הפנאי, כמו שעות אחר הצהריים והערב, וימי שבת וזו, והיו מלמדים את הילדים הלכה ומוסר, ומעסיקים אותם בפעילויות מעניינות. והמטרה בכל זה היתה למשוך את הילדים לבית המדרש, שלא יתחברו בזמן הזה עם הילדים שבכונה שרד"ל ביהמ"ש ששמו תורה ומצוות, ועי"ז יהיה חשש שישפיעו מהם לרעה. לצורך זה חיפשו ראשי אגודת הנוער בחורים צעירים יראי שמים, שילמדו את הילדים הללו בשעות הפנאי שלהם דברי תורה והלכה.

רבנו שהיה אז בחור צעיר מאוד, אבל מלא וגדוש בתורה וביראת שמים, כפי שחונך בבית הוריו הדגולים. וכבר בעודו ילד קט היו הילדים והמבוגרים מביטים בהערצה על תפילותיו שיצאו מלבו הטהור. חשבו ראשי אגודת הנוער, שהוא הנער המתאים לעמוד בראש אחד מהסניפים של הנוער בתל אביב, ללמדם תורה ודעת, ובוודאי דמותו האצילית ששפיע עליהם לטובה.

ואכן רבנו שראה בכך שליחות קודש, להציל את הילדים מחברה רעה וקולקלת, הסכים לכך. ובשעות אור הצהריים של ימי השבת, ופעם בשבוע גם בשעות הערב, היה מוסר שיעור לילדים ומקרבם באהבה ובהיבנה.

חבריו מאותם ימים מעידים, שבעוד שהיו כאלו שמסרו את השיעורים לילדים בתור עסקנות וכדומה, הרי אצל רבנו ראו שעוסק בזה בשיא הרצינות כמו שניגש כל יהודי למצוות הנחת תפילין, כך הוא ראה את ענין העסק עם בני הנוער. ובאייר של שנת תשי"ב לקח את כל הילדים שהיה אחראי עליהם, ונסע עימם לבני ברק, אל מעונו של החזון"א, לזכות להתברך מפה קודשו.

הילדים נכנסו בהתרגשות גדולה לביתו של החזון"א, כולם עמדו בשורה ועברו לפניו אחד אחד, כאשר כל אחד זוכה להתברך בברכת חייו מהחזון"א.

לאחר שכל הילדים קיבלו את הברכה, ניגש רבנו בעצמו אל החזון"א להתברך מפיו. וכאן אירע הפלא – החזון"א מתמהמה... אינו מברך כמו שעשה אצל כל הילדים, אלא הוא תופס את כף ידו של הנער – הבחור בן ציון פלמן, מביט בתוך כף היד כשתי דקות, מסובב את היד ושוב מביט ביד, כך עברו להם כמה דקות, דקות יקרות מזמנו של החזון"א. ובמשך כל הזמן הזה עומד לו הבחור הצעיר, אשר כף ידו נתונה בתוך כף ידו של "אור העולם", מביט ותמה על החזון"א הגדול הזה. אחרי כמה דקות פותח החזון"א את פיו, ואומר "בחור כמוך מקומו בישיבת פוניבז', ביום ראשון הקרוב תלך ללמוד בישיבת פוניבז'".

לימים סיפר רבנו על רגעי ההוד הללו, וכה אמר "איני יודע מדוע הביט החזון"א בכף ידי, אם משום שהיה בקי בחכמת כף היד, או משום שרצה לקרבני ולהראות לי אותות של חיבה, או משום שניהם גם יחד. אבל מה שברור הוא שברגעים הללו הרגשתי קירבה עצומה אל החזון"א כפי שלא חשתי עד אז מעולם".

דברי החזון"א שנחשבו אצלו כנבואה, נתקבלו אצלו מיד ללא עוררין. וכך חזר באותו ערב לבית הוריו, מתוך החלטה שאכן ביום ראשון הינו נכנס ללמוד בישיבת פוניבז' כתלמיד מן המניין.

הוריו שמעו מפיו את דברי קודשו של החזון"א, ועל החלטתו לעשות ככל היוצא מפיו. בתחילה אמר לו אביו, עתה זהו אמצע הזמן וככל כולם מסודרים עם חברותות בישיבה, ובוודאי יהיה לך מאוד קשה להתחיל עכשיו ללמוד בישיבה חדשה, כדאי לך להמתין עד זמן אלול תשי"ב, ואז להיכנס לישיבה בתחילת הזמן. אבל – טען להוריו – גם החזון"א יודע שעכשיו זהו אמצע הזמן, ואעפ"כ אמר לי להגיע עתה לישיבת פוניבז'... הוריו ראו שאכן הוא נחוש בדעתו, ובטוח בדבריו של החזון"א, נתנו לו את ברכת הדרך.

אבל עדיין הדרך לא היתה סלולה... שני מכשולים מרכזיים עמדו בפני הנער הצעיר, אחד – שבישיבת פוניבז' לא היו מקבלים בחורים בגיל כה צעיר, הגיל שבו קיבלו בחורים לישיבה היה 16-15, ולא בגילו, גיל 14.

והמכשול השני היה שמרן הגרי"ש בהנמן זצ"ל – הרב מפוניבז', בדרך כלל לא הסכים לקבל בחורים חדשים באמצע הזמן, ועתה הרי כבר התחיל זמן קיץ. וכדי להסיר את המכשולות הללו החליטו שגייע אל ראש הישיבה מרן הגר"ד פורבסקי זצ"ל יחד עם אמו, שהיתה ילידת ברנוביץ. ור' דוד שהיה מתושבי ברנוביץ הכיר אותה ואת בית הוריה מדהימים הללו. אביה הגה"צ רבי צבי הירש גוטמן זצ"ל היה משגיח בישיבת ברנוביץ – ישיבתו של מרן רבי אלחנן וסרמן זצ"ל, ור' דוד היה מאוד קרוב אליו. ובוודאי שהקרבה הזו תעזור לו להתגבר על אלו המכשולות, ולהתקבל מיד אל הישיבה כתלמיד מן המניין.